

MARULIĆEVA PJESMA »CARMEN DE DOCTRINA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI PENDENTIS IN CRUCE« U ENGLESKOM PRIJEVODU

Ozana Perković

Marko je Marulić autor koji je svojim književnim djelovanjem obilježio kasni srednji vijek, dao pečat hrvatskom (i ne samo hrvatskom) humanizmu i najavio renesansni duh. Za našu književnu kulturu on bijaše »in principio«.¹

Unatoč brojnim radovima i raspravama o njemu, Marulićevo se djelo uvijek otkriva kao plodno i nedovoljno istraženo područje, stalno se ostvaruju novi prostori za istraživanja i drugačije pristupe velikom piscu. Novo komparatističko područje otvoreno je otkrićem prof. Bénéa o prijevodu jedne Marulićeve latinske pjesme na engleski. Autor je prijevoda Philipp Howard, earl of Arundel (Anvers 1595), koji je knjigom objavljen i još dvaput pretiskan.² Riječ je o latinskoj pjesmi »Carmen de doctrina Domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce. Christianus interrogat, Christus respondet«, koja je dodana baselskom izdanju iz 1513. godine poznatog i mnogo prevodenog Marulićevog moralističkog djela »De institutione bene vivendi per exempla sanctorum«. Do danas su poznata četiri hrvatska prijevoda:³ šibenski tekst iz 16. st. »Krstjanin pita Isukrsta« u rukopisu Miše Vrančića (1507 – 1569), vrlo slobodan prijevod Andrije Vitaljića Komižanina pod naslovom »Razgovor meu Isukrstom na križu, i meu krstjaninom u pismi latinske po Marku Marulu Spličaninu ... složena sada u pismi slovinske virne prisenen ...«, koji je Vitaljić štampao u svom djelu »Istumachenje pismi Davido-

---

¹ IN PRINCIPIO ERAT MARULUS!, usklik je kojim Mirko Tomasović završava monografiju o Marku Maruliću.

Mirko Tomasović, Marko Marulić Marul, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1989.

² v. članak Mirka Tomasovića »Nevjerojatan luk«, objavljen u »Slobodnoj Dalmaciji«, 3. lipnja 1990.

³ v. Dušan Berić, Iz književne prošlosti Dalmacije, MH, Split 1956.

vih« (Venecija 1703), zatim prijevod splitskog kanonika Ivana Dražića iz 1713. i konačno, suvremeni prijevod Veljka Gortana u »Hrvatskim latinistima I« (PSHK, Zagreb 1960). Također je prevedena na talijanski i dvaput na francuski,⁴ te djelomično na slovenski.

Tekst se uklapa u okvire srednjovjekovne religiozne poezije i zadovoljava konvencije »dispute«. Originalni latinski elegijski distisi u engleskoj verziji postali su katreni s ukrštenom rimom, koja je, međutim, dosljedno provedena samo između drugog i četvrtog stiha u strofi. Stihovi su neujednačene dužine, prvi i treći najčešće su deseterci i jedanaesterci s jednosložnom ili dvosložnom riječi na kraju (blank verse), a drugi i četvrti šesterici (uz sedmerce, osmerce čak i deveterce). Za razliku od suvremenog Gortanovog, gotovo doslovnog hrvatskog prijevoda, prijevodi ranijih stoljeća, Vitaljićev primjerice, vrlo su slobodni. Slično je i s ovim engleskim prijevodom iz 16. st. Sama metrička struktura teksta omogućuje i zahtijeva veću opširnost i deskriptivnost. Navedeni primjer to vrlo jasno pokazuje: dok latinski izvornik kaže: »indiscussaeque tenebrae«⁵ (neprobajna tama), engleski stihovi zgusnutu sliku razvođe u »the vglie darke /which neuer fhall abate«⁶ (ružan mrak, koji se nikada neće ublažiti). Razlike u tekstovima mogu se uočiti i na razini atribucije; zamjene atributa vrlo su učestale. Tako u samo jednom četverostihu (latinskom distihu) dolazi do potpunih promjena, pa latinski »strašni jecaji« postaju »žalosi«, »tužna jadikovka« beskrajna, a »beskrajno zlo« »proklete«, ali u skladu s već prije spomenutom razvedenošću, i zlo »which neuer will away«. Premda je riječ o čistom literarizmu, možda nije presmiono pretpostaviti da se engleski prevoditelj želi točnije odrediti, pa zato zlo atribuirao kao proklete, dakle negativno, dok beskrajnost (u latinskom originalu) sama po sebi ne nosi vrijednostan sud. Također, razilaženja pri tumačenju mogu nastati pri simboličnom iščitavanju teksta. U apokaliptičkom viđenju dolaska Velikog Suca koji u svom veličanstvu sjeda na oblak, pridjev koji taj oblak ne samo opisuje već mu daje i značenje, različit je. Kršćanska simbolika oblake upotrebljava kao znak nevidljivog Boga. Marulić govori o crvenom oblaku (»rutila nube«). Crveno⁷ je boja krvi, koja je izvor čuvstava, pa je tako ono postalo simbolom ljubavi i mržnje, bojom svetih mučenika, a kada je sveti Ivan obučen u crveno, to označuje njegovu

⁴ Na francuski je pjesmu preveo Charles Dydier pretočivši latinske heksametre u francuske aleksandrince. Izdana je prvi put 1604. kao popratnica francuske verzije »Institucije« Paula du Monta. Drugi put ju je prepjevao Anne d'Urfe i uvrstio među »Duhovne pjesme«, koje su nastale početkom 17. st., a tiskane su tek 1977. u Genèvi (ed Droz)

v. Mirko Tomasović, Tradicija i kontekst, August Cesarec, Zagreb 1988. i članak »Nevjerojatan luk« (bilješka 2)

⁵ Latinski navodi doneseni su prema izdanju »Hrvatski latinisti I«, PSHK, Zagreb 1960, str. 251 – 256

⁶ Engleski se stihovi navode u originalnoj grafiji (zadržan znak f) prema tekstu »A dialogue betwixt a Christian, and Christ hanging on the Croffe. Written into Latine by Marcus Marulus. Translated into English, koji se nalazi u British Libray pod signaturom 1019C 35

⁷ Simboličko značenje boja objašnjeno iz Leksikona ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1985.

spremnost na djelovanje. Engleski prijevod, međutim, govori o »svjetluca-
vom oblaku« (»glifitering cloud«) i time se više približava Svetom Pismu
(Apokalipsi) u kojem je oblak bijele boje, a bijelo je znak nevinosti duše, čis-
toće i svetosti života i ponekad se zamjenjuje svjetlucavim srebrom. Idući
dalje, može se postaviti hipotetička tvrdnja o Marulićevom Bogu kao Bogu
Starog zavjeta (i u kontekstu kršćanstva, riječ je ponajprije o spremnosti na
djelovanje, a ne o velikom, bezuvjetnom milosrđu), koji se u engleskim sti-
hovima transformira, zapravo vraća biblijskom originalu, postajući Bog No-
vog zavjeta, Bog blagosti i praštanja unatoč svim viđenjima nužnog kraja
svijeta i strašnog suda. S Turcima pred vratima, Marulić ne može propovijeda-
ti ljubav spram neprijatelja, njegov Bog makar ga nazivao Kristom, staro-
zavjetni je Bog, Bog pravedne osvete i kazne. Uostalom, i za mnoga svoja
hrvatska djela i za latinski ep »Davidias« nadahnuće je potražio na stranica-
ma Starog zavjeta.

Kompoziciono jedinstvo pjesme temelji se na religioznom, koje se saži-
ma u Kristovu liku. Kroz nekoliko strofa, gotovo ikonografski, predočen je
razapeti Krist. Njegovim raščlanjivanjem stvaraju se komadići mozaika koji
se osamostaljuju u minijature, iz svakog ulomka proizlazi jedno pitanje, sva-
ka pojedinost postaje samosvojan simbol koji treba iščitati, kojem treba po-
vjerovati i nasljedovati ga. Raširene ruke, spojena stopala, lice klonulo, udo-
vi mršavi i suhi, tijelo golo, tek slabina prekrivenih tankom bjeličastom
tkaninom... Na istoj se razini nadaju dva značenja: doslovno i alegorijsko,
oba funkcioniraju istodobno i ne smetajući jedno drugome. Znak nosi poru-
ku, poruka je upućena kršćaninu sa zahtjevom da mu postane pouka za ži-
vot. To je sasvim u skladu sa zajedničkom poetikom književnosti srednjeg vi-
jeka »koja je služila promicanju popularne moralke«, ⁸ toliko važne tomu
nabožnom vremenu. Križ kao najizrazitiji simbol kršćanstva i raspeće kao
jedna od najvažnijih kršćanskih tema koje znači Kristovu otkupiteljsku
žrtvu vrlo su jasni, lako prepoznatljivi i nedvosmisleno usmjereni elementi.
Druga skupina simbola vezana je uz iščekivanje posljednjeg suda. Žigošu se
ljudski grijesi i aljkavost koja ne obraća pažnju na stanovitost vječnosti,
predajući se varavim nasladama na zemlji.

Vrlo je sugestivno najavljivanje znakovlja koje će prethoditi dolasku Ve-
likog Suca, temeljena na redovima iz Apokalipse. Vođenje i varijacije temelj-
nog motiva svjetlosti osmišljene su gotovo baroknom logikom. Svjetlost
možda zauzima središnje mjesto među religioznim znamenjima za kojima
sveto pismo poseže.⁹ Bog je stvoritelj svjetlosti. Bog jest svjetlost. Krist je
»svjetlost svijeta«. Svjetlost je dar božji; znači život. No svjetlost ovdje po-
staje smrt. Sunce (koje označava Krista¹⁰ povlači svoje zrake i tamom užasa-
va ljude. U kontekstu sveopćeg mraka svjetlost ne nestaje, već samo mijenja
predznak. »Krvavo-crveno« svjetlo mjesečevo (u latinskom originalu —
»krvavo svjetlo«), vatra i pucketanje plamena, čitav svijet kao »velika loma-

⁸ Tomislav Ladan, *Parva mediaevalia*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1983, str. 175

⁹ O biblijskim značenjima svjetlosti v. Riječnik biblijske teologije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1969.

¹⁰ v. Leksikon (bilješka 7)

ča«, stjegonoše su kraja. Linija ide od života do smrti, isključivo metamorfozom svjetlosti, kao što pokazuju navedeni stihovi:

When as the moone with blood-red lampe,
the people fhall affright:
And globe of Sunne draw in his beames
depriuing men of light.

When all fhall dread, and all the world,
at once fhall fhaken be
So as the quiers Angelicall,
men may amazed see.

Fire fhall confume the world with noyse,
and crackling flafh od flame:
And earth and fea, and burning lampe,
of fierie lump fhall frame.¹¹

Kršćanska ideja, moralna ispravnost, pouka i načelo istinitosti teksta, one su točke oko kojih se može stvarati analiza jednog ovakvog predloška, uz mogućnost ulaska u sfere simbolike koja funkcionira kao ono što je bilo, što jest, i što će biti. No sva moralno-didaktična ispunjenost teksta ne bi bila dovoljna današnjem procjenjivačkom oku da se ne radi o književnosti, o književno visokovrijednim stihovima koji su izrazili jedan sadržaj relevantan po kriterijima srednjeg vijeka, i da se ne radi o moralizmu zakrivenom pjesništvom. A Marulić jest pjesnik. Čak i kada to primarno ne želi biti. I ovaj engleski prijevod Philippa Howarda zadržao je onu osnovnu pjesničku nit i, ne iznevjerivši bit izvornog teksta donio vlastiti kao novu i neponovljivu vrijednost.

---

¹¹ Navodim i moj prijevod engleskih stihova (o engleskom tekstu v. bilješku 6)

Kada mjesec bude sjajio krvavo-crvenim svjetlom
ljudi će se uplašiti
I sunčeva kugla povuče svoje zrake
Lišavajući ljude svjetla,

Kada se svi budu bojali i svjet cijeli
odjednom bude potresen,
Kao i zborovi andeoski
I ljudi će biti zapanjeni.

Vatra će gutati svjet s bukom
I pucketajući sjaj plamena
I zemlja i more i plamteće svjetlo
U strašni će se grumen razviti.